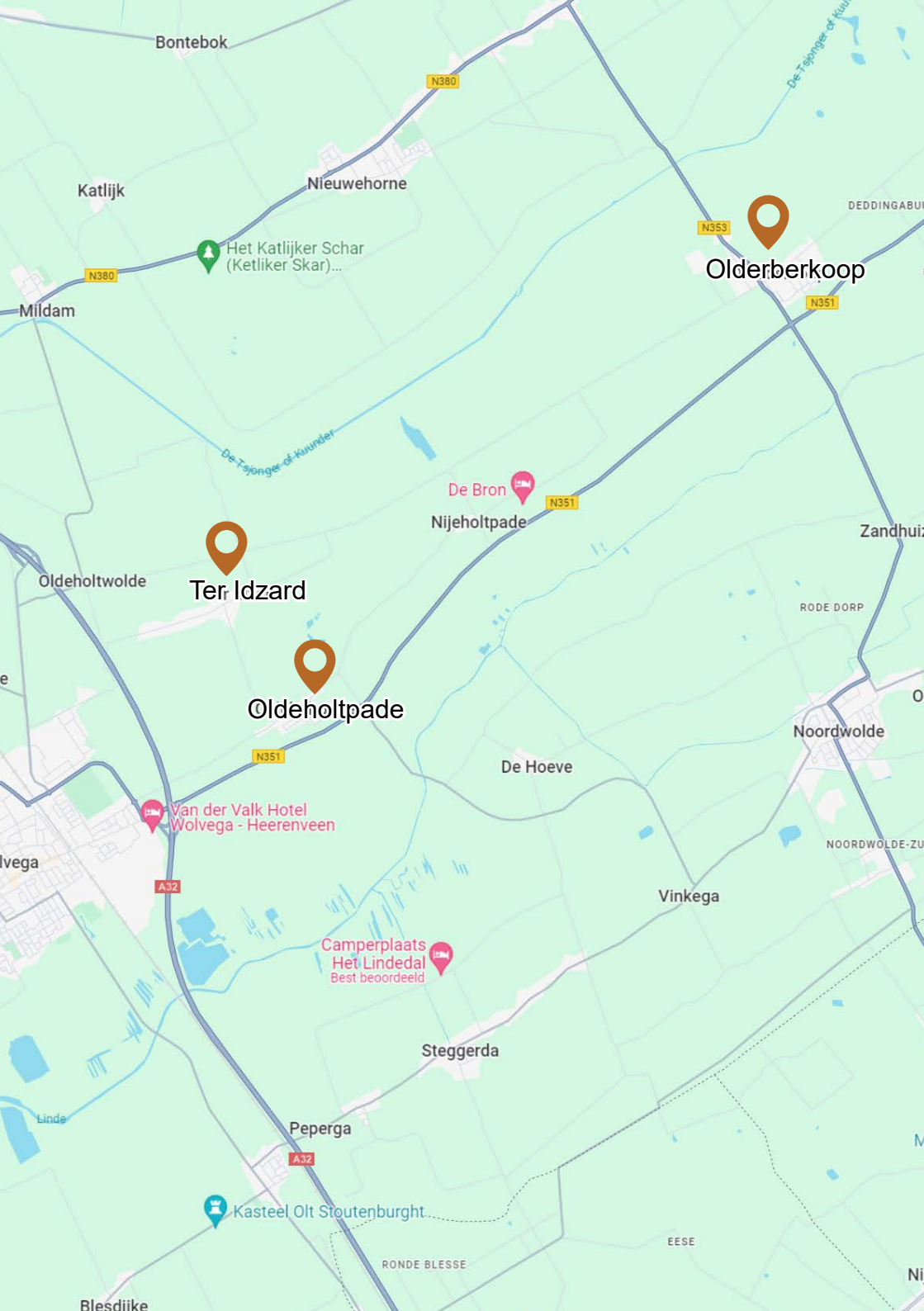

EXCURSIE STELLINGWERVERN ZATERDAG 5 OKTOBER

- 11:30 uur - 17.00 uur
- Oldeberkoop, Oldeholtpade en Ter Idzard

 Bonifatiuskerk
Oldeberkoop

Situatie

Oldeberkoop is een oud dorp, dat voor het eerst wordt genoemd in 1228 als Friese strijders in Brokope bij elkaar komen om Drenthe in te trekken. Dit historische dorp is bijna duizend jaar geleden ontstaan, op de zandruggen tussen de riviertjes de Linde en de Tjonger. Het dorp heeft zich welvarend ontwikkeld. Het middelpunt is het uit de 12de eeuw daterende Romaanse kerk, de Bonifatiuskerk genoemd. De kerk staat op een ruim omgeven kerkhof bij de brinkachtige open ruimte midden in het dorp, is omgeven door een van Friese geeltjes gemaakte ringmuur, die vermoedelijk is gemaakt in de tijd van de herbouw van de toren. In deze ringmuur zaten volgens oude tekeningen oorspronkelijk vier toegangspoortjes. Bij de restauratie van de ringmuur in 2012 heeft men het westelijke poortje gereconstrueerd.

Exterieur

Het ruime gebouw heeft een opmerkelijk rijp Romaans schip, uit de 12de eeuw. Het is met tufsteen bekleed en heeft een mooie regelmatige verdeling. In spaarvelden, afwisselend door twee en door drie bogen overspannen met telkens kleine vensters, in de middelste der drie bogen. Het jongere koor waarvan de sluiting midden 16de eeuw is, had oorspronkelijk een stenen overwelfing.

De toren is in het begin van de tachtigjarige oorlog vernield en is in 1608 herbouwd, in kleine gele steen, met sieraccenten van rode steen op de hoeken en rond de galmgaten.

Interieur

Het inwendige is door een gedrukt houten tongewelf dat mogelijk al uit de 17de eeuw dateert, met trekbalken gedekt. In de wanden van het schip is het metrum van spaarvelden van de buitenkant herhaald. In de vloer liggen beeldhouwde zerken. De achzijdige zandstenen doopvont op schacht en voetstuk dateert uit de 14de eeuw. De preekstoel met klankbord, hoekzuiltjes en gekorniste panelen op de kuip is 17de eeuws, evenals de tegen de noordwand geplaatste herenbank.

Het orgel

In 1858 bouwen de gebroeders Scheuer uit Zwolle een nieuw orgel in de kerk. Dit orgel wordt in 1913 uit de kas verwijderd en door de firma Ansingh uit Zwolle vervangen door een Fiedler-harmonium; de frontpijpen blijven staan.

In 1871 werd in Wergea het Van Gruisenorgel uit 1787 gesloopt, het pijpwerk verhuisde in 1872 naar de gereformeerde kerk van Dokkum. Daar werd in 1918 het orgel door Van Dam uitgebreid en toen werd een deel van het Van Gruisen-pijpwerk

vervangen door nieuw pijpwerk. Van Dam gebruikte dit pijpwerk in 1919 in de orgelkas van Olderberkoop om een “nieuw” orgel te creëren in de oude Scheuerkas. De frontpijpen van Scheuer werden toen ook opnieuw aangesloten.

In 1987-1988 is het orgel door de firma Mense Ruiter uit Zuidwolde gerestaureerd waarbij onder advies van Jan Jongepier is geprobeerd het klankbeeld van Van Gruisen te herstellen. Hierbij werden de discant van de Prestant 8 vt, een deel van de Quint 3 vt en de Octaaf 2 vt nieuw gemaakt.

De dispositie luidt:

Manuaal, C – g”;

Bourdon	16 vt	1787
Prestant	8 vt	1858 / 1988
Holpijp	8 vt	1787
Octaaf	2 vt	1787
Fluit	4 vt	1787
Quint	3 vt	1787 / 1988
Octaaf	2 vt	1988

Pedaal C – g , aangehangen

Toonhoogte: a' = 459 Hz
Stemming: evenredig zwevend

September 2024
Sytske Kooy Jacobsma

Literatuur

- Karstkarel, P. (2005). 419X Friesland.
- Karstkarel, P. (2008). Alle Middeleeuwse kerken: Van Harlingen tot Wilhelmshaven.
- Steensma, Regn. (z.d.). Langs oude Friese kerken.
- Ten Hoeve, S., Karstkarel, G. P., & Steensma, Regn. (z.d.). Kerken in Friesland. 1985.
- Gegevens over het orgel op de webside van Organum Frisicum.

Kerk Ter Idzard

Historie

Reeds in 1320 is er sprake van een kerk te 'Ydzerde', toen de parochie uit de ban werd gehaald na ongehoorzaamheid aan de bisschop van Utrecht. De laat-Gotische kerk van Ter Idzard is op grond van materiële aspecten te dateren tussen circa 1480 en 1550. Op plaatsen waar de pleisterlaag ontbreekt, blijkt het oorspronkelijke metselwerk te bestaan uit rooswinkels, een kleine variant op de kloostermop, in staand verband.

De verdere geschiedenis van het gebouw kan door het beperkte aantal (archivarische) bronnen slechts sprongsgewijs worden gevolgd. Zo is bekend dat de kerk in 1596 werd verfraaid met een gebrandschilderd raam, vervaardigd door Doede Juckes "glaesmaecker binnen Leeuwarden". In de rekeningboeken van de kerkvoogdij komen enkele grote uitgaven voor die wijzen op ingrijpende werkzaamheden, zoals bijvoorbeeld in de jaren 1712, 1713 en 1720. Kort daarna, in 1723, tekende Jacobus Stellingwerf de kerk. Frappant is dat hij een kerkgebouw weergeeft van zeven raamtraveeën lengte, met een driezijdige koorsluiting en aan de zuidwestzijde van de kerk een klokkenstoel met één luidklok. In 1863 werden uitbetalingen gedaan voor een "buitengewone reparatie", aan de kerk. Vermoedelijk werden toen de

twee westelijke traveeën afgebroken. De kerk werd tenslotte in 1903 "herbouwd", zoals de gedenksteen boven de toegang vermeld. Het betrof een ingrijpende verbouwing, die het huidige aanzien, zowel in- als uitwendig, van de kerk, heeft bepaald. Uitvoerders waren W.A. Scheenstra uit Ter Idzard en H. Edinga uit Oldeholtwolde. Ook de namen van de twee kerkvoogden J.S. de Vries en J.A. Scheenstra werden erop vermeld.

De twee westelijke traveeën aan de noordzijde werden aan de binnen- en buitenzijde afgebikt en evenals de westgevel gedeeltelijk met nieuwe steen aan de buitenzijde beklampt.

De klokkenstoel werd afgebroken en het afkomende hout werd gebruikt voor een luidconstructie in de nieuwe dakruiter, die pas in 1926 een spits kreeg. Als gevolg van de toenemende ontvolking van het platteland na de Tweede Wereldoorlog en de ontkerkelijking bleken de lasten van twee kerkgebouwen voor de gecombineerde gemeente Oldeholtwolde-Ter Idzard te veel. Op 31 maart 1978 werd de kerk van Ter Idzard overgedragen aan de stichting Alde Fryske Tsjerken, waarna enig noodherstel werd verricht. Er worden geen diensten meer gehouden in de kerk.

In 2009-2010 is de kerk uitgebreid gerestaureerd. Aan de noordgevel

is een houten aanbouw (baarhokje) gerealiseerd, welke als opslag dient voor o.a. verwarming en stoelen. In de kerk zijn lange houten kasten gemaakt voor opslag van het lokale dorpsarchief 'Idzawolde'. Hierdoor verdwenen een aantal rijen banken. Op de kerk is een nieuwe windvaan geplaatst met het jaartal 2009 samen met het logo van Alde Fryske Tsjerken.

Het kerkhof is nog steeds in gebruik, maar is eigendom van de Protestantse Gemeente Ter Holten die ontstond door de fusie van Oldeholtwolde/ Ter Idzard met Oldeholtgade/ Nijeholtgade in 2016. De rijnummers op het kerkhof worden gemarkeerd met gietijzeren paaltjes.

Het gebouw

Het eenvoudige zaalkerkje bestaat uit vijf raamtraveeën met een driezijdige koorsluiting. Het oude muurwerk, is geleed door eenmaal versneden steunberen en grotendeels beraapt met portlandcement. Op het kerkdak liggen gesmoorde, gegolfde Friese pannen. De dakruiter aan de westzijde van de kerk wordt bekroond door een achtkante, ingesnoerde spits belegd met leien in maasdekking; een weerhaan is in 2009 weer geplaatst. De toren heeft geen wijzerplaten en daarom ook geen torenuurwerk.

In de toren hangt een luidklok uit 1949, met het opschrift: VAN BERGEN

19 HEILIGERLEE 49.

De vorige klok uit 1872 is door de Duitsers in de oorlog in 1943 afgevoerd naar Hamburg. Het opschrift daarvan was als volgt:

DEZE KLOK HEEFT HET DORP TER IDZARDT LATEN MAKEN. ADMstr. KERKVOOGD A.H.SCHEENSTRA EN J.J.KRAAK / EN DEN WELEDL. HEER J.SICKENGA BURGEMEESTER 1872 GEGOTEN DOOR GEBr B & A.H VAN BERGEN TE MIDWOLDA OLDAMBT PROV. GRONINGEN.

De, relatief hooggeplaatste, vensters zijn meest spitsboogvormig, maar tamelijk gedrongen. Deze weinig elegante raamvorm komt voort uit een regelmatige geleding van de binnenwand: in elk travee waren een venster en een rondbogig spaarveld vertikaal gepaard.

Interieuronderdelen

Met uitzondering van de vier grafzerken in het middenpad kwamen alle interieuronderdelen in of na 1903 tot stand. De zerken lagen aanvankelijk echter in het koor en bedekten de grafkelder van de leden van het geslacht Terwisscha van Scheltinga, overleden tussen 1699 en 1784, en het graf van Bernardus Franckena, overleden 1670. De kathedervormige preekstoel aan de oostzijde is verwant aan het type dat wordt aangeduid als podiumpreekstoelen.

Op de binnenwand zijn drie natuurstenen epitafen aangebracht, die de herinnering levend houden aan drie opéénvolgende generaties het geslacht Van Idsaerda.

De oudste en tevens kleinste wordt door velen als een fragment beschouwd. Het opschrift memoreert het overlijden van Haiko Meines van Idsaerda in 1531 en zijn echtgenote Ymck Rommaerts in 1552. Het rolwerk rondom het alliantiewapen is met merkwaardige haaltjes versierd. Het geheel is thans omlijst door een schaduwschildering.

Aan dezelfde wand hangt een groter epitaaf voor Baerte van Idsaerda. Het Latijnse opschrift eert deze “ Frisiorum Senator “, die als een der eersten door het afschudden van het Spaanse juk de grondslag heeft gelegd voor de vrijheid van Friesland. Hij overleed op 14 mei 1603 in de ouderdom van 75 jaar. De omlijsting van het Latijnse gedenkschrift heeft aan de boven- en onderzijde gereconstrueerde alliantiewapens van Van Idsaerda en Rommaerts. Vazen en engelpopjes complementeren het geheel, dat eveneens is voorzien van een schaduwomlijsting.

Aan de zuidwand is tenslotte het derde epitaaf aangebracht, gedateerd 1620, voor Meinardus van Idsaerda. De opbouw van de omlijsting is samengesteld uit Renaissance

architectuurelementen. Op het middenpaneel staat het Latijnse “ in Memoriam” aan deze afgevaardigde naar de Dordtse synode. Meinardus keerde daarvan voortijdig en dodelijk ziek terug naar Friesland en overleed te Leeuwarden. Op de voluten links van het middenpaneel zijn monogrammen aangebracht LS(teenouwer?) en BB(eeldhouwer?). In 1991 zijn alle drie epitafen gerestaureerd en voorzien van de huidige kleuren.

Idsaerda State

Oostelijk van het dorp stond voorheen de Idzerda stins: eeuwenlang het plaatselijke machtcentrum van de families Idsaerda en Terwisscha. Jacobus Stellingwerf maakte in 1722 een tekening van het robuuste gebouw. In 1741 werd het na een brand herbouwd als een groot herenhuis door de familie Terwisscha en de huidige boerderij (Idzardaweg 112) werd in 1928 gebouwd nadat opnieuw een brand het pand in de as legde.

Het orgel

In 1933 had de kerk een soort orgelgestoelte aan de westzijde boven de toegangsdeur, waarop een harmonium-achtig instrument stond opgesteld. Deze curieuze opstelling werd in 1937 veranderd door het timmeren van een galerij over de gehele breedte van de kerk, waarop een kabinetorgel werd geplaatst uit 1895, gemaakt door Jan van Gelder.

Het instrument werd geleverd door fa. Bakker en Timmenga uit Leeuwarden en bestond uit deels nieuw en deels oud materiaal. Tijdens de restauratie van 2009 is deze kraak weer verwijderd en is de oude situatie weer hersteld. Het orgel was vele jaren uitgeleend aan de kerk van

Jubbega-Schurega, maar werd hier dus weer herplaatst.

De dispositie is eenvoudig.

Dolf van Weezel Errens, 1994
Bijgewerkt door André A. Buwalda, aug. 2024

 De Protestantse Kerk
Oldeholtgade

Sommige bronnen noemen het jaar 1204 als jaar waarin voor het eerst een kerk werd gebouwd in Oldeholtspade, een kerk van tufsteen. Maar over deze kerk zijn geen bijzonderheden bekend.

In 1545 werd de huidige kerk gebouwd, gewijd aan Sint Stefanus. Het eenbeukige gebouw lijkt in twee fasen tot stand te zijn gekomen:

In de eerste fase werd een schip gebouwd van vijf traveeën lang, met rondbogige ramen met zandstenen blokken in de omlijsting en met zandstenen waterlijsten onder de vensters en met steunberen waarin ook zandsteenblokken zijn aangebracht. Vermoedelijk was er een ingang in de westmuur, een nog half zichtbaar raam in deze westgevel geeft aan dat er oorspronkelijk geen toren aanwezig was.

In de tweede fase, die direct achter de eerste moet zijn gevolgd, zijn de laatste twee traveeën en een driezijdige koorsluiting gerealiseerd, waarbij de vensters een geprofileerde omlijsting kregen, wederom met zandstenen blokken en zandstenen waterlijsten ter versiering, visueel aansluitend bij het bestaande werk. Die tweede fase moet afgesloten zijn met de bouw van de toren in 1608, waarbij een nieuwe ingang werd gemaakt in de eerste travee van de noordmuur, hierbij werd het meest westelijke venster gehalveerd om

ruimte te maken voor de dubbele deur die nog altijd aanwezig is. De bovenkant van de deur zit precies op de plaats waar een zandstenen waterlijst kan hebben gezeten. In het dichtgemetselde raam in de koorpartij is een gotische tracering zichtbaar die vermoedelijk ook in de overige vensters heeft gezeten.

De toren is gebouwd in 1608 van gele bakstenen en heeft een bijzondere vorm die ook bekend is van enkele Friese en Noord-Hollandse kustplaatsen. Op het bakstenen torenlichaam staat een achtkantige ingesnoerde spits die eindigt in een peervormige bekroning. Op de overgang tussen torenlichaam en spits is een ijzeren hekwerk geplaatst als omgang.

In de zuidmuur van de toren is een wenteltrap gemetseld die aan de buitenkant van de toren is uitgebouwd, via deze wenteltrap zijn de ruimten in de toren bereikbaar. Een uit 1738 daterende klok, gegoten door Ciprianus Crans in Amsterdam, werd in 1943 door de Duitse bezetter weggevoerd en is na de oorlog niet teruggekeerd. De firma Van Bergen uit Midwolda heeft in 1946 hier voor in de plaats een nieuwe klok gegoten.

Interieur

Het schip wordt overdekt door een houten tongewelf waaronder oorspronkelijk houten trekbalken met korbelen en muurstijlen

hebben gezeten. Rond 1900 zijn deze balken vervangen door ijzeren trekstangen, alleen in het koor is een trekbalk bewaard, met gotische sleutelstukken. In het muurwerk zijn op onregelmatige plaatsen spaarvelden gemaakt in de vorm van nissen. Of hier ook altaren in hebben gestaan is onbekend.

De eenvoudige eikenhouten preekstoel met toogpanelen en een bijbehorend doophek zijn vermoedelijk gemaakt tussen 1630 en 1650. Ook zijn in deze periode de beide overhuifde herenbaken gemaakt. De overhuiving van de bank tegenover de preekstoel wordt gedragen door twee zuilen die een gesneden ornament met uitgehakte familiewapens als basis hebben.

De herenbank ernaast draagt geen wapens. Deze bank stond tot de restauratie van 1983-1985 tegen de gesloten wand van het koor, met aan weerszijden daarvan twee ouderlingenbanken. Deze laatste zijn bij de restauratie vervallen en toen heeft men de herenbank naast de andere herenbank geplaatst. De overige banken in de kerk dateren uit de negentiende eeuw. In de vloer liggen enkele eenvoudige grafzerken, een draagt de wapens van Rignerus Franckena en Marthias Franckena, overleden in 1668 en 1669.

Het orgel

In het koor staat het grootste tweeklaviers kabinetorgel van Nederland, in 1800 door Hendrik Anthonie Meijer uit Amsterdam gemaakt voor burgemeester Jan Teengs van Edam. In 1843 wordt dit orgel door de Hervormde Gemeente van Haarlem aangekocht voor de Janskerk aldaar, voor de som van f 840,-. De orgelmaker Gabry uit Gouda verzorgde deze overplaatsing en bouwde voor het kabinetorgel een schijnfront waarin het orgel werd geplaatst, voor de som van f 1200,-. In 1877 koopt de Hervormde Gemeente van Oldeholtspade dit orgel, samen met het schijnfront, voor f 450,-, de firma W. Hardorff verzorgt de overplaatsing. In 1972/1973 is het orgel door de firma Bakker & Timmenga gerestaureerd:

- herstel van de kas
- mechanieken en windladen worden gerestaureerd
- voetpomp en tremulant worden gereconstrueerd
- de vlak voor de restauratie verdwenen Dulciaan wordt gereconstrueerd
- de zwelder (=zwelinrichting) wordt gereconstrueerd.

In 1998 is het orgel uit de kas gehaald en in het koor geplaatst, de lege Gabry-kast staat sindsdien werkeloos op de kraak, men heeft er de boxen

van het naast het kabinetorgel geplaatste elektronische orgel in ondergebracht.

De dispositie, in de spelling op de registerknoppen:

Onderklavier, C-f'''

Holpyp	8 v
Bourdon (disc.)	16 v
Praestant (disc.)	8 v
Praestant	4 v
Quint	3 v
Octaav	2 v
Tertiaan	1 3/5 v
Dulciaan	8 v (1973)

Pedaal aangehangen, C-h

Manuaalkoppel
Tremulant
Ventiel
Zwelder

L.K. van der Meer

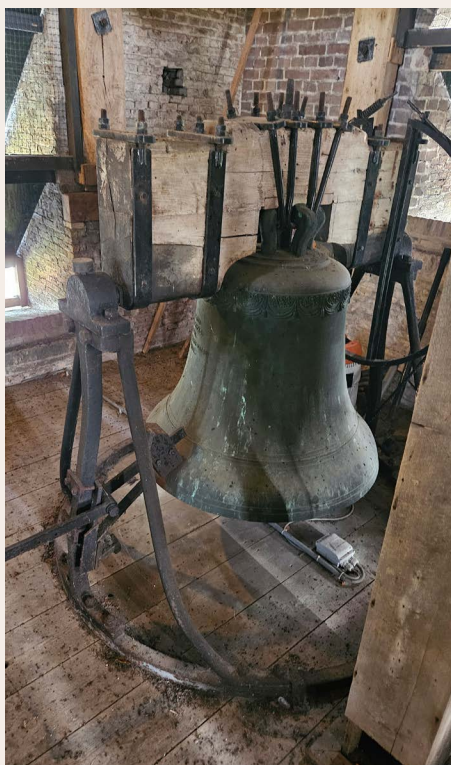
Literatuur:

- T.E. van Popta, kerkbeschrijving van Oldeholtspade, 1994
- Beschrijving orgel op de site van Organum Frisicum, Stg. Organum Frisicum – het Friese orgel
- Voorlopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, deel IX, Friesland. 1930.

Bovenklavier, C-f'''

Viola di Gamba	8 v
Gemshoorn (disc.)	8 v
Rohrfluit	8 v
Octaav	4 v
Waldfluit	2 v
Fluit	4 v

Steun de excursiecommissie met een eenmalige gift

Elk jaar organiseert de **Excursiecommissie** van Stichting Alde Fryske Tsjerken twee excursies waarbij u drie Friese kerken kunt bezoeken. Deze dagtochten zijn voor zowel onze donateurs als ook iedereen die interesse heeft om de Friese kerken te bewonderen.

Voor uw gemak plaatsen wij hier een QR-code, waarbij u - als u dat zou willen - een (extra) bijdrage kunt doen om onze dagtochten mogelijk te blijven maken. Dit kan tegenwoordig heel gemakkelijk via **IDEAL**. U bepaalt zelf wat u wil geven. **Geen minimum, geen maximum**. Alle beetjes helpen!

Geef via:

TIP VOOR IN DE AGENDA
EXCURSIE
ZATERDAG 15 MAART

- Bears | Weidum | Húns
- Met de bus of eigen vervoer
- Meer informatie volgt via aldefrysketsjerken.nl

ALDE
FRYSKE TSJERKEN

ALDE
FRYSKE TSJERKEN

info@frysketsjerken.nl
www.aldefrysketsjerken.nl